

Miljø

T E M A

miljøbyen

Miljø- og sysselsettingsprosjektet 1991

Innhold:

- 1 **SMILERYNKENE**
- 2 **MILJØBYEN**
Visjon med konkretiseringer
- MILJØBYPROSJEKTENE 1991**
- 3 **TON – sykkelby – miljøby**
- 4 **BLANT PERLENE I GAMLEBYEN**
- LEVENDE BYSENTRUM**
- 6 **Rådhusplassen, nytt sentrum i tettstedet**
Hokksund
- 7 **Det gamle bytorget blir igjen storstue**
Øvre Torg – Kristiansand
- 9 **Porter til Posebyen, Kristiansand**
- 10 **Fasadeoppussing fullfører plassen**
Harald Hårdrådes plass, Gamle Oslo
- VERN OG BRUK AV KULTURMINNER**
- 11 **Fra forfall til fryd. Menighetshus blir bydelshus**
Lademoen menighetshus, Trondheim
- 12 **Arbeidersamfunn blir ungdomsklubb**
«Arbeider'n» i Hokksund
- 13 **Sveitserhus og hageanlegg restaureres**
«Alt-i-ett-hus», Hokksund
- 14 **Spaservei i gammelt Bergensmiljø,**
Fjellveien fornyet
- 16 **Grønn spaserveg langs kulturminne**
Klosterenga og fengselsmuren, Gamle Oslo
- VERN AV NATUR OG GRØNNE OMRÅDER**
- 17 **Turveg fra tett by til grønn oase**
Ekebergskrenten, Gamle Oslo
- 18 **Byparken inn i sentrum**
Livbanen og Søndre park, Hønefoss
- 20 **Fuglebiotop sikres,** Sammenhengende gang-sykkelveg i grøntdrag gjennom Bergensdalen
- MILJØVENNLIG TRANSPORT**
- 21 **Sykling – miljøvennlig transport i by**
Sykkelbyene Sandnes og Tønsberg
- 24 To underganger:
– **Undergangen som redder liv**
Svart La'moen, Trondheim
– **Til fots fra Grønland til Ekeberg**
Ekebergskrenten, Gamle Oslo
- TRYGGE OG GODE NÆRMILJØER**
- 26 «Å forandre en skolegård», Hommelvik skole
- 29 **Gårdsrom og park for lek i byen,**
Borggata, Gamle Oslo
- 30 **Samlingssted i nærmiljøet,**
Lilleby skole, Trondheim
- 32 **Nedslitte lekeplasser i barnehager blir fornyet**
Gamle Oslo
- 33 **Å få øynene opp**
Gjerder og benker, gir gater og plasser i Hommelvik
- SYSSELSETTING, PLANLEGGING, ORGANISERING**
- 34 **Faglærte og ufaglærte i meningsfylt sysselsetting**
Evaluering av sysselsettingsvirkningen av miljøbytiltakene
- 36 **Meninghetshus ga fagopplæring**
Skiferleggingskurs i Trondheim
- 38 **Arbeidsledige tar fatt på uløste arbeidsoppgaver i Gamle Oslo**
Gamle Oslo Service-sentral
- 40 **Samarbeid på tvers**
- 41 **Miljøbyen Gamle Oslo fortsetter**
- 42 **Prosjekter**

Utvikling av miljøbyer er et nytt arbeidsfelt for Miljøverndepartementet. I 1991 ble det gjennom departementet formidlet 32 mill. kroner i ekstraordinære sysselsettingsmidler til miljøbytiltak i ti utvalgte kommuner.

I denne publikasjonen presenteres et utvalg av disse prosjektene. De prosjektene som er tatt med, skal vise noe av bredden i miljøbytiltakene men dekker ikke alle de områdene som faller innenfor definisjonen av «Miljøbyen». En liste over prosjektene som fikk støtte i 1991 finnes på sidene 42–43e. Mer detaljert informasjon om innhold, økonomi og sysselsettingsvirkningen av prosjektene finnes i Miljøverndepartementet.

Rapporten er utarbeidet av Ragnhild Haug. Terje Forseth har tatt de fleste fotografiene.

Smilerynkene

Carl Jeppesen utlyste i sin tid en konkurranse til «forskjønnelse» av breddene langs Akerselva i Oslo. Mine to forgjengere i miljøvernminister-stolen fulgte opp i Jeppesens ånd. Akerselva er blitt den smilerynken i byens ansikt som Jeppesen drømte om. Nå tar vi et langt skritt videre og satser på flere miljøbyer rundt i landet. Jeg nøler ikke med å kalle dette smilerynkene i Miljøverndepartementets arbeid.

Denne nye satsingen bygger på en sektorovergripende strategi og helhetlig planlegging. Dere vil raskt merke at planlegging er noe langt mer enn kart og papirer. Planlegging gir blant annet systematikk i arbeidet for et bedre bysamfunn.

Livskvaliteten er kommet mer i fokus de siste åra. Vi vil ha trivelige torg, grønne lunger, og bydelshus. Og vi vil ta vare på kulturmiljøet i byene og skape levende nærmiljøer. Byen skal bli rik på opplevelser og muligheter for kontakt mennesker imellom. Sentralt står miljøvennlig transport med gangfelt og sykkelstier, kollektive transportmidler får mer plass og bilene mindre. Ungene skal få komme seg trygt til løkka, sandkassa, barnehagene og skolene. Vi vil med andre ord synliggjøre alle kvalitetene ved bylivet, ved å satse på en rekke konkrete prosjekter som setter menneskenes behov i forgrunnen. Gjennomføringen av disse prosjektene vil også gi arbeid til mennesker som idag står i ledighetskø.

Vi har allerede satt igang prosjekter i en del byer. Og vi har fått merke at deltaker-demokratiet fungerer. Prosjektfor-

slag har strømmet inn til departementet, og vi valgte omhyggelig ut med tanke på sysselsettings- og miljøeffekten. Bredden på prosjektene er blitt stor og interessant.

Nå starter vi opp arbeidet med 4–6 miljøbyer. Meningen er å stimulere planprosesser som gir synlige resultater i bysamfunnene, og målet er at denne prosessen etterhvert skal favne alle byer og tettsteder rundt om i landet. Gjennom planarbeidet får vi fram helheten i et miljø, slik at lokalsamfunnene kan utvikle seg harmonisk og i pakt med folks behov. Plan- og bygningsloven er på mange måter «generalistenes» lov, som uavhengig av sektorinteresser skal sy flerfoldige hensyn inn i de planene som skal gi retningen for utviklingen av miljøbyene. Resultatene vil komme på kryss og tvers av sektorinteresser, og alle må være med å løfte i flokk. Dette er kort og godt demokrati i hverdagen.

Thorbjørn Berntsen

Miljøbyen

Miljøbyen er en visjon om en byutvikling i tråd med Brundtlandkommisjonens målsettinger om bærekraftig utvikling. Det vil si at planlegging, utbygging, forvaltning og økonomisk vekst skjer innenfor de rammer som naturen setter. Dette innebærer:

1. Redusert areal-, energi- og ressursforbruk

Arealbruken er konsentrert og samordnet med transportsystemet slik at naturinngrepene, energiforbruket og transportbehovet reduseres. Nybygging konsentreres om stamnett og knutepunkter for kollektivtrafikken. I bebyggelse, kjøretøyer og produksjon er det tatt i bruk ny teknologi som reduserer energiforbruk, støy og forurensinger. Det benyttes fornybare energikilder og forholdene er lagt til rette for kildesortering og gjenvinning av avfallsprodukter.

2. Vern av naturen og eksisterende grøntområder

Utbyggingsmønster og grønnstruktur sikrer at sammenhengende landbruks-, natur- og friluftsområder, vann, elver og sjøområder blir bevart. Dette er med på å sikre det biologiske mangfold og befolkningen god kontakt med naturen.

3. Miljøvennlig transport

Miljøvennlig transport med gangfelt, sykkelveier og kollektivtrafikk er prioritert på bekostning av privatbilen.

4. Levende bysentra og gode byrom

Lokalisering av boliger, arbeidsplasser, kulturtilbud og tjenester sikrer at bykjernen blir funksjonell, trygg, rik på opplevelser og sosiale kontaktmuligheter. Sentrum er styrket gjennom revitalisering av kulturtilbud, handel og service. Tilbudene kan nås med miljøvennlige transportmidler og bilens plass i bybildet er vesentlig redusert.

5. Trygge nærmiljøer og gode boligområder

Både unge og gamle, friske og folk med ulik førighet kan bo og leve i lokalmiljøet. Uteområdene er trafikk sikre, trygge og gode for lek, rekreasjon og friluftsliv. Boliger med livsløpsstandard, lokale tjenester og fellesløsninger letter hverdagslivet og reduserer behovet for spesialboliger og institusjoner. Møtesteder og lokal organisering er med på å styrke det sosiale nettverket.

6. Vakre omgivelser, god arkitektur og vern av kulturminner

Kulturminner, eksisterende bygningsmiljø og kulturlandskap vernes og brukes. Nye bygninger og plasser har en god arkitektur med vakre ute-rom som passer inn i omgivelsene. Samlet gir miljøbyen oss en historisk forankring og identitet.

De utvalgte kommunene var i gang med planlegging

De kommunene som fikk tildelt sysselsettingsmidler var enten med i **TON-prosjektet** eller i **sykkelbyprosjektet** eller de hadde vist spesielt initiativ for en utvikling i tråd med **Miljøbyvisjonen**.

**TON =
trafikk - oppvekst -
nærmiljø**

TON-programmet ble startet av Miljøverndepartementet i samarbeid med Samferdselsdepartementet høsten 1990. Det er satt opp tre mål:

- ◆ bevare og utvikle stedenes sentrumsfunksjoner og kvaliteter i bebyggelse og landskap.
- ◆ fremme miljøvennlig og sikker trafikk.
- ◆ forbedre mulighetene for lek, uteaktiviteter og sosialt samvær.

Første fase var utarbeiding av program og planer. Gjennom Miljøby- og sysselsettingsbevilgningen fikk kommunene mulighet til å realisere flere konkrete tiltak langt raskere enn forutsatt.

Arbeidet er konsentrert om fem prøvesteder; kommunesentret Hommelvik i Malvik, bydelene Lademoen og Charlottenlund i Trondheim, Hokksund i Øvre Eiker og Hønefoss i Ringerike.

Sykelbyer

Sykelbyprosjektet startet september 1990 i samarbeid mellom Miljøverndepartementet,

Samferdselsdepartementet og Vegdirektoratet. Det er et fire-årig aksjonsprogram for å fremme bruken av sykkel som miljøvennlig transportmiddel i byområder. Hensikten er:

- ◆ Å oppnå bedre miljø i byområdene.
- ◆ Å skape bedre helse og trivsel for befolkningen.

Sandnes og Tønsberg/Nøtterøy er prosjektkommuner. Disse stedene fikk derfor tildelt ekstraordinære sysselsettingsmidler til sykkeltiltak både fra Miljøverndepartementet og fra Samferdselsdepartementet gjennom vegkontorene i Vestfold og Rogaland. Fra 1993 vil prosjektet bli ledet av Vegdirektoratet.

Miljøbyer

Bergen, Kristiansand og bydelen Gamle Oslo hadde alle henvendt seg til departementet med ønske om samarbeid om utviklingsprosjekter. På grunn av arbeidet med miljøvennlig OL-94 var også Lillehammer aktuell som Miljøby.

Prosjektene

Departementet fikk mange prosjekter å velge mellom. Ved

utvelgelsen ble det lagt vekt på kommunens egen prioritering og på sysselsettings- og miljøeffekten. En ønsket også bredde i tiltakene for å få en demonstrasjon av ulike miljøbytiltak gjennom eksempler i målestokk 1:1.

Hoveddelen av prosjektene knytter seg til styrking av sentrumsfunksjoner ved etablering av møtesteder; torg og plasser, tilrettelegging av sykkel/gangveier i og inn mot sentrum, etablering /gjenskaping av grønne sammenhengende friområder både for opphold og miljøvennlig transport; syklist, rullestolsbrukere og fotgjengere. Det er lagt vekt på forbedring av nærmiljø blant annet gjennom skolegårdsprosjekter. Flere prosjekter kombinerer slike formål med vern av og istandsetting av bevaringsverdige bygninger og kulturminner.

Videreføring

I 1992 er Miljøbyarbeidet, gjennom midler fra Miljøverndepartementet, konsentrert om å videreføre prosjekter i bydelen Gamle Oslo. TON-prosjektet og Sykkelby-prosjektet går også videre. Tiltakene finansieres først og fremst ved kommunale midler, penger fra Samferdselsdepartementet til miljøgater og gang-/sykkelveger og med nærmiljømidler fra Miljøverndepartementet.

Blant perlene i Gamlebyen

Av Berit Morland og Victor Dimola (foto)

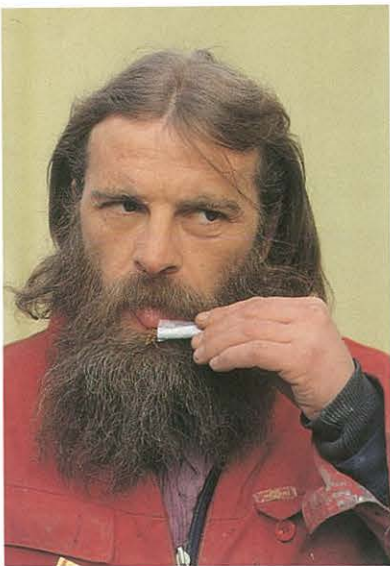
«**V**i kan gå til fengselsmuren først, der er noen av gutta», sier Bent. Så går vi da, ut i en råkald vårdag. Fra Gamle Oslo Service-sentral, der Bent har ventet på oss, gjennom slitne gater på Nedre Tøyen, over mot Grønland og Gamlebyen. Bent er i rød dress, kjennetegnet for folk som jobber for Servicesentralen. Grønland og Gamlebyen er i grått. Nedslitt, nedkjørt, nedvurdert. «Se der holder gutta på», sier Bent. «Blir det ikke fint?» Langs muren på den eldste delen av Oslo kretsfengsel står et stillas. På stillaset står de røde kjeledressene blandet

med Parkvesenets mørkeblå. Det er fuging de driver med akkurat nå. Knudrete, solid gråstein er lagt opp utenpå den glatte betongmuren inn mot fengselgården. Muren blir gammel igjen ut mot parkdraget ved Klosterenga. Det ser bra ut, ikke sant? Det ser bra ut. Klosterenga er blitt en park, med vei og gate-lys. Folk kan gå varturer, sommerturer, lufteturer langs fengselsmuren og opp mot Galgeberg. Det er ikke de gladeste historier stedsnavnene her handler om, men sånn er Gamlebyen: Historie på godt og vondt. Og under trafikkslammet og glemselen ligger perlene, det vet Oslofolk godt. Bare noen graver dem fram.

Park og fransk sennep

«Tenk deg de gamle gårdene som vender denne veien», sier Alf, en av gutta i rød kjeledress. Han står og vasker i en av brakkene ved muren. «Før var det kratt, gamle gjerder og skur foran vinduene. Bare fyllicker og punkere holdt til i krattet. Folk torde jo ikke slippe ut ungene. Og nå får de en park». Men det handler jo ikke bare om en gangvei og noen gatelys. «Det som kan skje i disse gårdene nå, er at det flytter inn nye folk i leilighetene her. Kanskje noen som kan betale litt mer, og synes det er bra å ha utsikt over en park. Kanskje noen som liker fransk sennep, ikke bare sennep på plast-

flaske, hvis du skjønner hva jeg mener. Da blir det større blanding. Mere utvalg i butikene. Så pusser de opp litt mer. Så mister denne bydelen slumpreget. Det kan bli veldig bra.»

Et skikkelig arbeid

Vi går langs fengselsmuren og oppover Klosterenga. De fleste av gutta som jobber i prosjektet har fått arbeid gjennom sosialkontoret. De fleste er langtidsledige. Det er ingen hemmelighet at gjennomtrekken har vært stor.

«Det hender at folk blir borte et par dager og rett og slett synes det er for flaut å gå tilbake, eller tror at de mister jobben i alle fall», sier Bent.

«Men det er en bra jobb. Når du har en vanlig kommunearbeiderlønn, får du følelsen av at du gjør noe ordentlig. Og så ser du jo at jobben er nyttig, at det blir noe av. For eksempel å rydde stien opp til Ekeberg, som var grodd til, slik at folk fra Gamlebyen kan bruke den igjen. Eller å jobbe for ungene. Se, det er det første jeg gjorde da jeg begynte i høst.» Vi er et stykke opp i Klosterenga; ved gangveien ligger en barnepark. Han peker på et tregjerde langs den ene enden av lekeplassen.

«Her var alle gjerder høye og med piggtråd. Det så ut som et fengsel – her også. All piggtråden har vi tatt vekk, nye gjerder har vi laget, og nå snekrer vi utstyr til barnehagen».

På ei tomt like ved gangveien står nysnekra lekehus i tre

oppmarsjert. Det er Service-sentralens verk.

Når jobben er slutt

Det er siste uka for prosjektet. Pengene er slutt. Gangveien til Ekeberg er ferdig, Klosterenga blir fin, men muren? Muren er på langt nær ferdig.

Det er samtalemøtet rundt bordet på Servicesentralen, der gutta i de røde kjeledressene har felles matpause.

«Det er ganske merkelig. Skal de ta ned stillaset og bygge det opp igjen neste gang de får en slump penger til sånne ting? En ting er de sikre på: Skal ting forbedres i en gammel bydel, må det gjøres ordentlig. Blir noe stående halvferdig, uferdig, kommer forfallet inn igjen. Og da kan en jo lure på om jobben bare var arbeidsløshetstiltak likevel.

Blir muren ferdig?

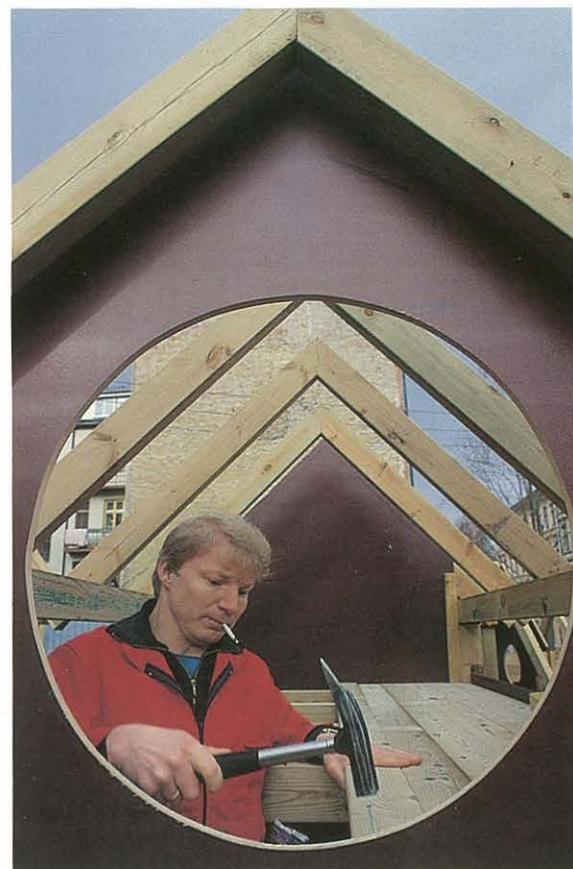
Vi blir med Bård og Tore en siste runde. De rensker opp i krattet i hagen foran Ladegården. En annen av Gamlebyens perler som skal pusses til den skinner igjen.

«Her blir vi drept av Riksantikvaren hvis vi flytter på en stein, så det er bare å være forsiktig», sier Bård og skjærer greiner av et tre.

Han har vært på Parkvesenet for å spørre etter jobb. For etter det han kan forstå, burde Parkvesenet holdt på med sånne ting.

«De sa at de kunne hatt jobb i månedsvis til meg. Sånne skråninger, tomter som gror ned, rukkell og rusk har de nok av.

Det er penga til å jobbe for de mangler. Jobben er der». Prosjektet er slutt. Mye bra er gjort, det er de enige om. Men jobben, den er der fortsatt.

Miljø

Etterskift:

Denne reportasjen ble laget i april -92. Senere på våren bevilget Statens Bygge- og eiendomsdirektorat penger til å gjøre muren ved Oslo Kretsfengsel ferdig.

Rådhusplassen – nytt sentrum i tettstedet

Øvre Eiker rådhus er et stort og representativt bygg som ligger midt i Stasjonsgata, hovedgata i Hokksund. Men selv om det inneholder både bibliotek og svømmehall virker det ganske lukket mot omgivelsene.

Den nye Rådhusplassen skal knytte rådhuset til hovedgata og bli den nye storstua på ste-

det. Det er også planer om å åpne rådhusets kantine mot plassen som nå er steinsatt og har fått kombinert basseng og scene.

Nybygget på motsatt side av gata har innordnet seg planene ved at plassen foran bygget danner et torg og et stort byrom på tvers av det lange gatestrekket. *Miljø*

Stasjonsgata er blitt miljøgate med bilene i sakte fart.

Fra ikkested til møtested

Øvre Eiker kommune deltar i TON-programmet og har satset friskt i Hokksund. De arbeider sammen med statlige myndigheter for å gjøre stasjonsbyen om til noe mer enn «et sted på veien».

Vegdirektoratet gjennomfører et prøveprosjekt i Miljøprioritert gjennomkjøring i sentrum. Et byggeskikkprosjekt tar for seg bygningsmiljøet og byggeskikken i Hokksund. Og TON-prosjektet fører oppvekst-dimensjonen inn i arbeidet.

Det gamle bytorget blir igjen storstue

Av Danckert Monrad-Krohn

For 350 år siden ble Kristiansand grunnlagt og byplanen ble flyttet fra tegnebrettet til den ubebygde sandsletta ved Otras utløp. Byen fikk en streng kvadratisk form med 54 rettvinklede kvartaler. Byens hovedkirke, kirkegård og torv ble plassert litt vest for sentrum.

Å bygge en by fra ingenting tar tid og først i forrige århundrede var alle kvartaler utbygget og torvet hadde fått den form det har i dag. Mot nord danner Rådhuset fondveggen, tegnet i 1861 av C.A. Kaurin – sterkt inspirert av Chr. A. Grosch's plan fra 1842. Østveggen domineres av brannstasjonen, teg-

net av J.K. Frølich etter den store bybrannen i 1892. Mot syd ligger Thrap-Meyers store domkirke fra 1885 og i vest avgrensnes torvet av parken som general Oscar Wergeland lot anlegge i 1860-årene. Torvet er som en skjønner sterkt preget av 1800-tallets idealer og dertil av flere av århundredets mest markante personligheter.

Da Kristiansand i 1991 skulle feire sitt 350-års jubileum var det naturlig at blikket igjen ble rettet mot torvet og det ble ganske klart at torvets «gulv» på ingen måte sto i forhold til «veggene». I 1938 var torvet asfaltert og senere lappet på

Bildet øverst er utlånt av Vest-Agder Fylkesmuseum og viser torget i 1910, videre torget i 1965 og bildet nederst viser torget slik det ser ut i dag.

utallige ganger. Man visste at noe av den gamle steinleggingen lå under asfalten og stor var spenningen da gravemaskinene forsiktig fjernet asfaltlaget – hvor meget var igjen? Det ble en gledelig overraskelse. Selvfølgelig hadde senere gravinger for ulike tekniske installasjoner ødelagt en god del, men ca. 2/3 var tilnærmet intakt. Dette dekket er lagt av ganske uregelmessig markstein i et fiskemønster med skill i tor-

vets lengderetning. Vi vet ikke sikkert når det ble lagt, trolig skriver det seg fra midten av forrige århundrede.

Vi så altså det dekke som hørte til bygningene omkring. Hva kunne så bevares? Følelsene i byen var sterke og delte. Ett var tidlig klart – skulle det lykkes å bevare noe av det gamle, grove og svært ujevne belegget, måtte det legges inn baner med glattere overflate. Til det-

te ble det valgt tykke heller av norsk gneis. Disse banene er lagt etter samme strenge geometri som preger byplanen og er lagt slik at de skal fange inn trafikken til de viktigste stedene på torvet – Rådhuset, Byhallen etc. Som overgang mellom det gamle belegget og det nye og inn mot bygningene er det lagt gatestein i forskjellige dimensjoner. Som et ledd i rehabiliteringen av torvet ble den gamle granittfontenen

hentet frem igjen. Fontenen som var tegnet av G. A. Bull og hugget på slaveriet på Akershus, hadde ført en omtumlet tilværelse før den ble ryddet vekk i 1938 i forbindelse med asfalteringen. Fontenen ble nå plassert i domkirkens akse og er allerede blitt et samlende punkt i byen. Fontenens gamle plassering, midt på torvet, er fremdeles markert i den gamle steinleggingen.

Bevaringen av store deler av det gamle steindekket har bare vært mulig gjennom å tilføre nye elementer. Prosessen med avveininger om hvor meget som kunne bevares og hva som måtte tilføres av nytt og hvordan det gamle og det nye skulle føies sammen, var utrolig spennende. Etter min vurdering er resultatet vellykket. Torvet i Kristiansand er blitt ennå vakrere og er med på å fortelle en del av byens historie. Kom og se! *Miljø*

Sentrumsplan og trafikksanering

Frigjøring av Øvre Torg fra parkerte biler er blitt mulig ved hjelp av trafikplanen for Kristiansand sentrum. Biltrafikken kanaliseres til enkelte hovedgater og det er bygd flere parkeringshus i utkanten av Kvadraturen. Torghandlerne har fått ny plass på Nedre Torg, mellom fotgjengerstrøket i Markensgate og Øvre Torg.

Posebyen er den gjenstående delen av Kvadraturens gamle trehusbebyggelse i Kristiansand. Det er ønske om å skjerme dette boligområdet mest mulig for trafikk. For å markere over-

gangen fra de trafikkerte gatene til Posebyen, skal det derfor bygges porter med innsnevret kjørebane og opphevet gangfelt. Med sysselsettingsmidler ble det bygget to prøveporter. *Miljø*

Fasade-oppussing fullfører plassen

Schweigaardsgate i Gamle Oslo med Harald Hård-rådes plass har i mange år vært fullstendig ødelagt av gjennomgangstrafikk. Gata opparbeides nå til miljøgate og plassen er satt istand og beplantet. Mange bygninger er pusset opp, men noen står fortsatt igjen. En av bygningsfasadene rundt plassen ble pusset opp ved hjelp av sysselsettingsmidler. *1992*

Fasaden før oppussing.

Fra forfall til fryd

– Menighetshus blir bydelshus

Lademoens gamle menighetshus fra 1887 er en bygning med stor kulturhistorisk og antikvarisk verdi som et tradisjonsrikt forsamlingshus i den gamle trehusbebyggelsen. Det har forfalt fullstendig de senere årene.

Nå er det ikke bare reddet fra ytterligere forfall, men er blitt en perle og kan vise veg for videre restaurering av den gamle trehusbebyggelsen. Huset har fått ny kledning, nye vinduer og nytt skifertak, samt et lite tilbygg. Bygningen

skal bli bydelshus til bruk for organisasjoner og foreninger og den skal også romme en bydelskafè. Innvendig er storsalen pusset opp og det arbeides med finansiering av en barnehage i deler av bygget. *Malin*

Menighetshuset før restaurering.

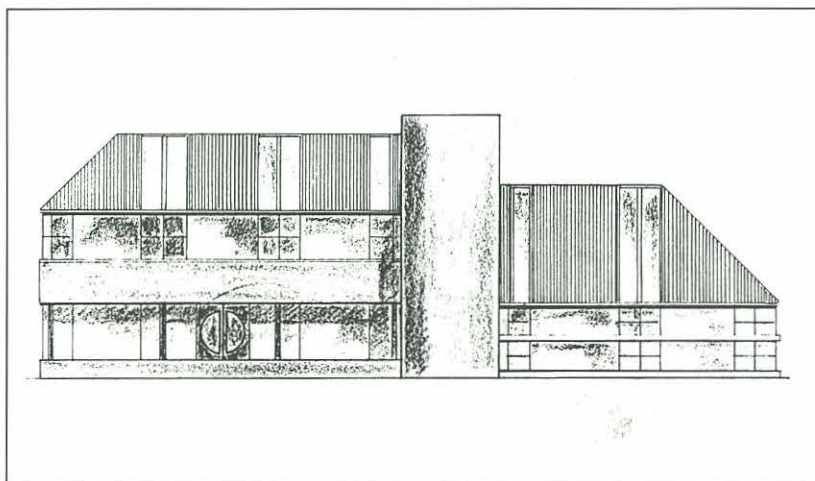
Lademoen menighetsråd eier huset. Det er inngått en avtale med kommunen om å stille huset til disposisjon som bydelshus om ettermiddagen. Et andelslag skal stå for driften.

Arbeidersamfunnet blir ungdomsklubb

«**A**rbeider'n», Hokksund Arbeidersamfunn er en klassisk funksjonalistisk bygning fra 1935 tegnet av arkitekt Frode Rinnan. Det har gjennom årene versert flere

ombyggingsplaner som kunne ha ødelagt bygget. Som en følge av TON og byggeskikkprosjektet i Hokksund engasjerte kommunen arkitekt og konsulenter for blant annet å

foreslå innpassing av en ungdomsklubb. Resultatet er blitt et godt eksempel på en skånsom ombygging til nye formål. Husets særegne karakter og tidstypiske stil er bevart. *Miljø*

«Arbeider'n» før ombygging.

Ett av ombyggingsforslagene.

Sveitserhus og hageanlegg restaureres i sentrum

«**ALT-I-ETT-HUS**» er en av tre sveitservillaer som står igjen i Hokksund sentrum. Det gamle huset er satt istand og tatt i bruk av sosialetaten til grupper og aktiviteter som trenger et fast møtested.

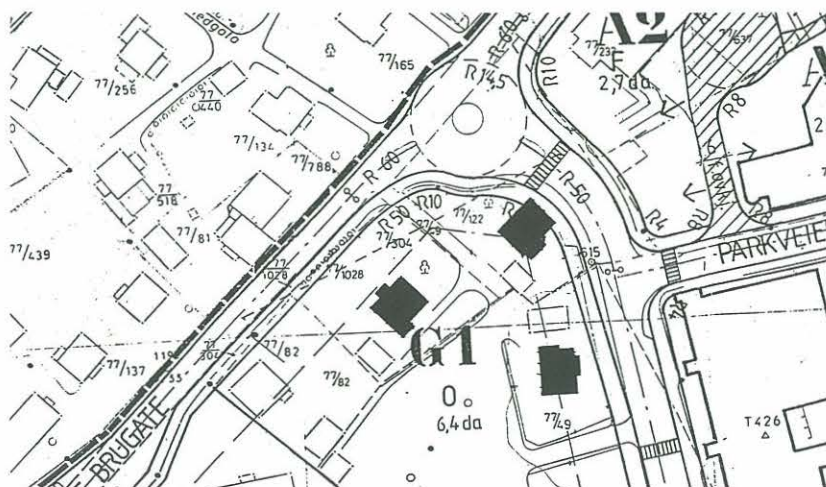
Huset er åpent «hele døgnet». Det fylles av mødre- og barnegrupper, AA-grupper, arbeidsledige, utekontakt for ungdom og eldrekafe.

Huset har fått nytt panel, nye vinduer og nytt tak og har utvendig fått tilbake sitt opprinnelige preg.

I dag står de gamle sveitservillaene som tre isolerte øyer, gjenglemt fra en annen tid, midt blant trafikkmaskinene og den «nye tids» forretningsgårder. Det er planer om å sette istand både husene og de gamle hageanleggene i den gamle stilen. De vil da bli levende kulturminner som forteller noe om Hokksund slik det en gang var. *hvilje*

«Alt-i-ett-huset» før restaurering.

Spaservei i gammelt Bergensmiljø

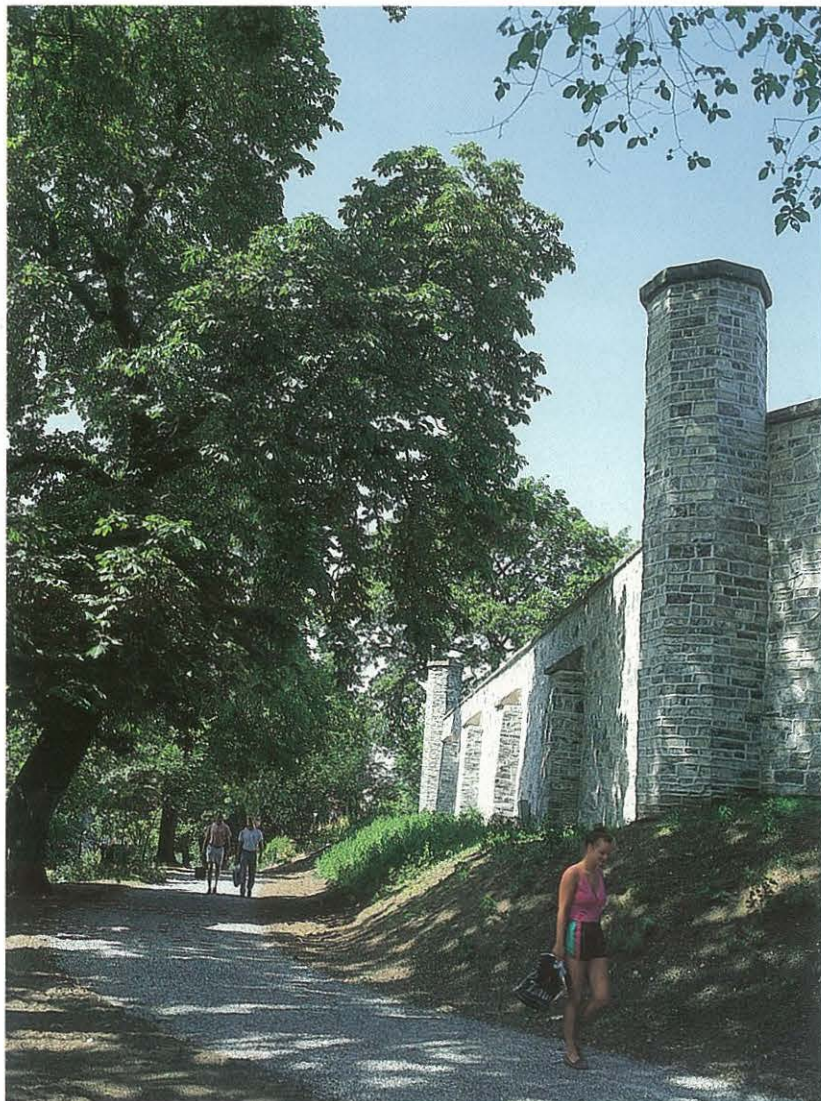

Fjellveien fornyes

Fjellveien spaserveg som ble anlagt i 1879 opp fjellsiden i Bergen sentrum er et resultat av datidens avgiftspolitik. Den ble bygget for «samlagsmilder», penger brennevinshandlerne måtte gi til almennyttige formål. Nå er den blitt satt varsomt i stand i regi av kommunens parketat. Grusen i den bratte bakken er erstattet med «barnevognvennlig» asfalt som holder stand mot Bergensregnet. Asfalten er rammet inn av naturstein. De nye detaljene føyer seg inntil de gamle med stor varsomhet, like omsorgsfullt utført som i «gamle dager». *miljø*

Grønn spaserveg langs kulturminne

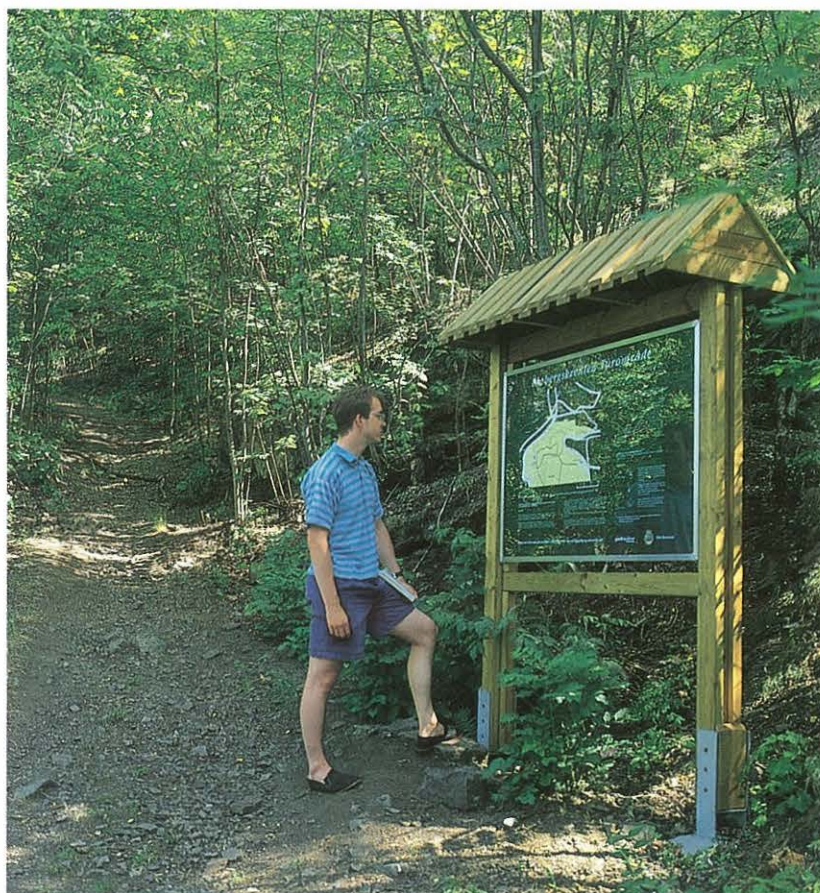
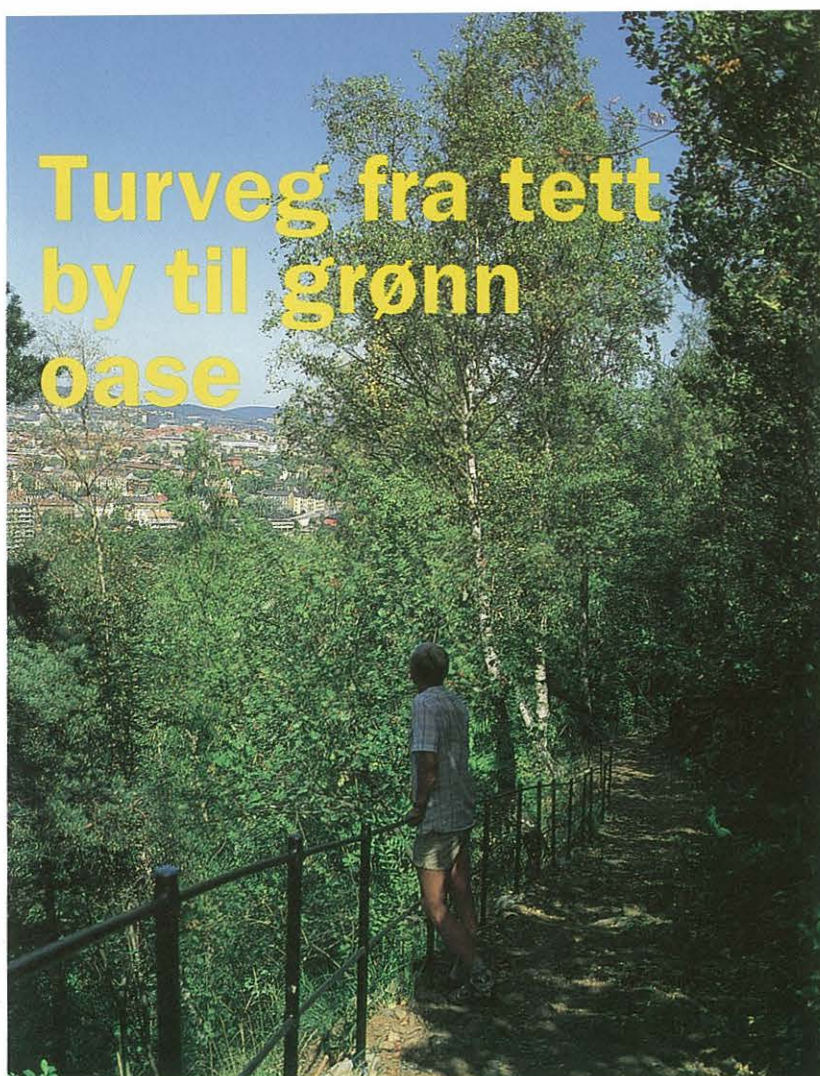
Klosterenga forbinder Grønland med Galgeberg i Gamle Oslo, men har lenge vært gjengrodd og forfallen. Langs «enga» går deler av fengselsmuren til det gamle Botsfengslet, opprinnelig en natursteinsmur. Den fredete muren ble utsatt for hærverk og revet i 1981. Da ble den erstattet med en betongmur og de gamle steinene slengt til side. Skjult av stadig tettere kratt har de store steinblokkene fått ligge der til idag.

Klosterenga er nå ryddet og det er åpnet en gang-/sykkelvegforbindelse. De gamle steinene er funnet fram og brukt til forblending av fengselsmuren som framstår i sin fordums prakt. De gamle, vakre løvtrærne har igjen kommet til sin rett. **10/19**

Ekebergskrenten turveg gjenoppdages

Korteste vegen fra de tetteste byområdene i Gamlebyen til store, flotte friområder på Ekeberg går rett opp Ekebergskrenten. Den gamle spaservegen til Sjømannskolen, Ekebergrestauranten og Ekebergsletta er nesten blitt glemt i den verste bilalderen. Den grodde igjen, ble full av søppel og gjerdene hang og slang. Nå er det ryddet og reparert. Stien har fått oppslagstavler og nye skilt som inviterer folk til søndagstur.

Miljø

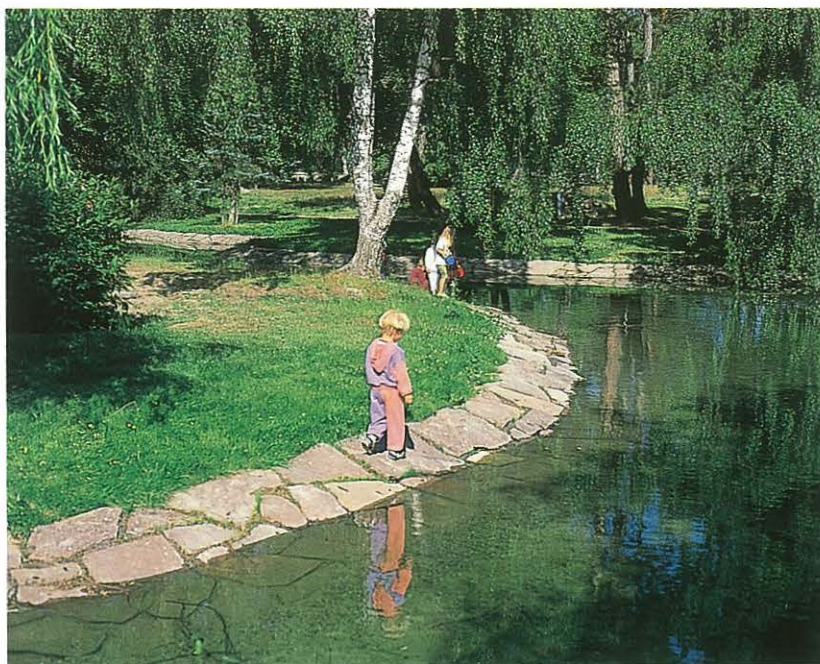

**Byparken inn i
sentrum**

Store, flotte trær, andedam og frilufts-scene preger Søndre Park, den gamle stasparken i Hønefoss. Men mellom parken og byen ligger Livbanen, en gammel fotballbane som i mange år har vært parkeringsplass og skjult parken fra byen.

Nå skal de fleste bilene bort og det skal anlegges balløkke og lekeplass for nærmiljøet. Sammen med en ny «oppmarsjgate» vil dette knytte den vakre parken nærmere til byen og boligområdene.

Sysselsettingmidlene har finansiert planlegging og grunnarbeider på «oppmarsjgata». Dammen og inngangsområdene til parken er satt istand. Det skal videre legges natursteinsbelegning i gata, som også skal få belysning, benker, trær og busker. *Miljø*

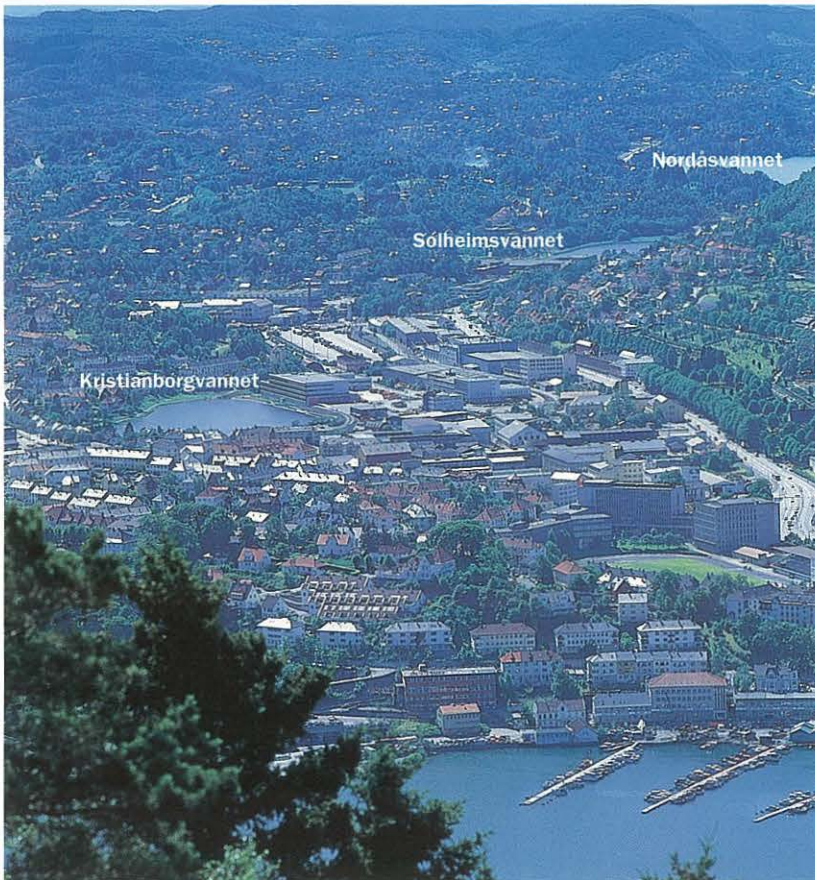
Bybildet preges idag av at Hønefoss er regionsenter og et kommunikasjonsknutepunkt. Livbanen som parkeringsplass og «oppmarsjgata» i bakgrunnen.

Hønefoss barnehage er nærmeste nabo til Livbanen og Parken. Ungene følger ivrig med i arbeidet, har studert historie og dyreliv. Dammens salamandere, som er en utrydningstruet dyreart, har overlevd takket være barnas omtanke, bekymring og protest da ingeniørene ønsket å helstøpe dambunnen.

Fuglebiotop sikres

Sammenhengende gang-/sykkelveg i grøntdrag gjennom Bergensdalen

Bergensdalen var i sin tid en av Norges rikeste fuglebiotoper. Det var åpent vann og våtmarker fra Nordåsvannet til Store Lungegårdsvann. Fremdeles er det et variert fugleliv knyttet til de gjenstående vannene; Solheimsvannet og Kristianborgvannet.

Begge vannene har vært gjenstand for store gjenfyllinger i forbindelse med byggeprosjekter. Målet er nå å sikre dem mot videre gjenfylling, rense vannene og opparbeide bredene som friareal. En ønsker å bevare restene av naturlig vegetasjon og fugleliv samtidig som områdene blir gjort tilgjengelige ved å anlegge gangsykkelveg og opparbeide bruksområder med benker, belysning, beplantning og lekeutstyr.

Bergen kommune har som mål å bygge ut et sammenhengende sykkelvegnett innen år 2005. Sykkelvegene langs de to vannene er et ledd i den sammenhengende lenken gjennom Bergensdalen inn til sentrum. Miljøverndepartementets sissettingsmidler ble brukt til å opparbeide vegstrekningene med belysning, beplantning og møblering langs Solheimsvannet og på begge sider av Kristianborgvannet.

Sykling

miljøvennlig transport i by

Bilen kom etter 1955. Da kom hun som et ondt dyr, formerte seg som gryn og slo seg ned, som en gresshoppesverm, som en klyse med giftige alger, på alle grøntområder, presset seg fram mellom kirker og hus og fotgjengere, skrek etter asfalt og parkeringsplasser, skremte unna katter og barn og vognmenn, rev ned utstikkende trapper og åt opp syrinbusker og båtplanter. Vi var uskyldige, grusomme og dumme barn i 1955. Vi hadde nettopp arvet jorden. Vi åt og drakk, lo og sa: Alt er mitt og alt er uendelig. Jeg vil ha bil, for da blir jeg lykkelig, vakker og oppnår evig kjærlighet.

Det tok mange år før vi oppdaget at det vi gjorde var å slippe løs et rovdyr som formerte seg fortere enn kaniner. og da vi oppdaget det, var det ikke mye å stille opp, for da var de blitt flere enn oss.

Odd Børretzen

Sykkelbyene Sandnes og Tønsberg/Nøtterøy kappes om å bli Norges sykkelby gjennom å delta i sykkelbyprosjektet.

Ved hjelp av sysselsettingsmidler fra Samferdselsdepartementet og Miljøverndepartementet ble sykkelvegnettet i disse byene flere kilometer lengre i 1991. Dette er et ledd i utbygging av et hovedvegnett for sykkel i disse byene. Det ble i tillegg satt opp et stort antall stativer i sykkel-parkeringsanlegg. *Miljø*

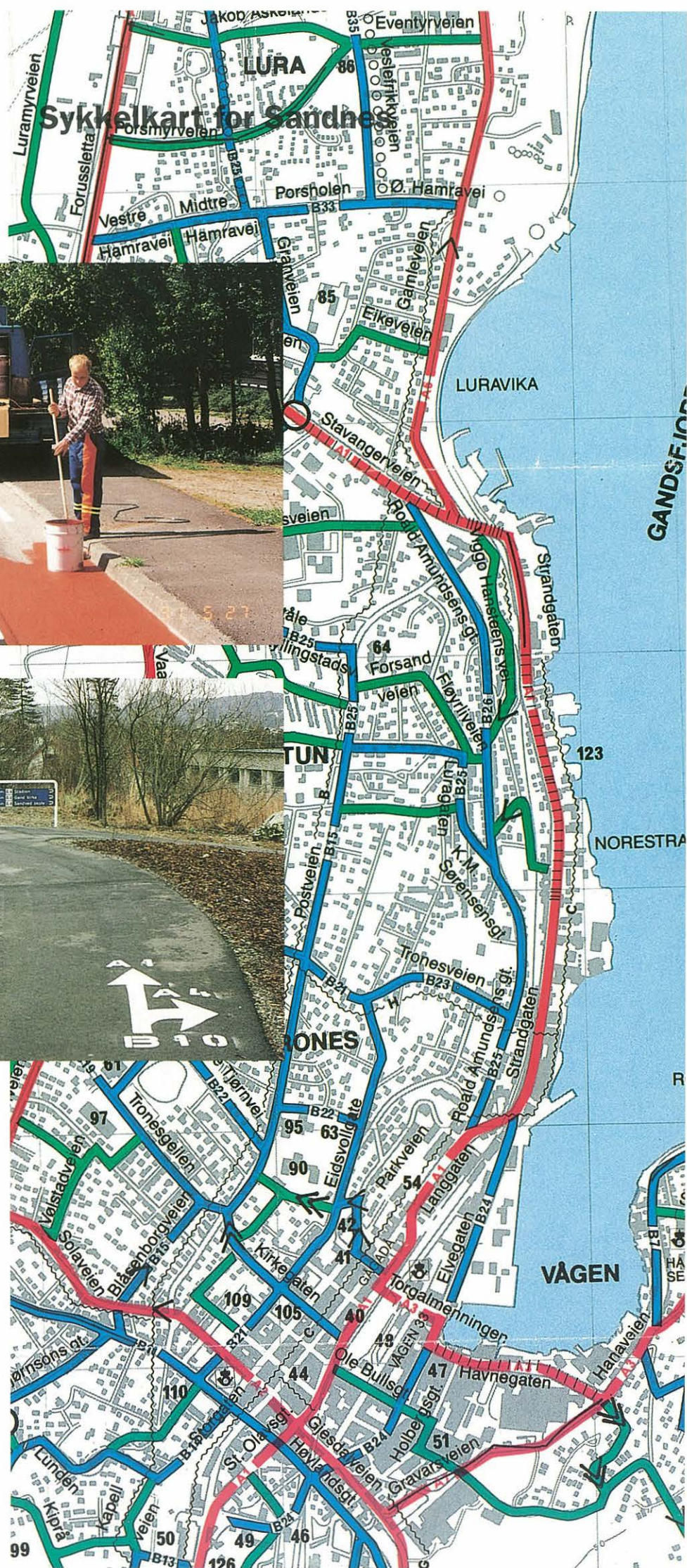
«Sykkelmeter», 1m bred rød stripe er malt på hver side av veien.

Merking og skilting på hovedsykkelveg A1 gjennom Sandnes.

«Det skal legges opp til et helhetlig transportsystem som omfatter kollektivtrafikk, godstransport, kjørevegnett og gang/sykel/turvegnett. I byer og tettsteder skal det etableres et sammenhengende gang/sykel/turvegssystem som del av transportsystemet.»

Fra utkast til Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging.

Bildet til høyre:
Hovedsykkelvegen gjennom Tønsberg sentrum er markert i rødbrun stein. Gående, syklende og bilister deler vegbredden mellom seg. Sykkelveg og gangbane føres opphevet over kryss og markeres skikkelig.

Bildet øverst:
Tilstrekkelig med sykkelstativer på de riktige stedene i byen er en av forutsetningene for økt sykkelbruk. Sykkelen må kunne låses skikkelig, gjerne under tak.

Bildet ovenfor:
Knutepunktet for jernbane og buss ligger inntil hovedsykkelvegen gjennom Sandnes.

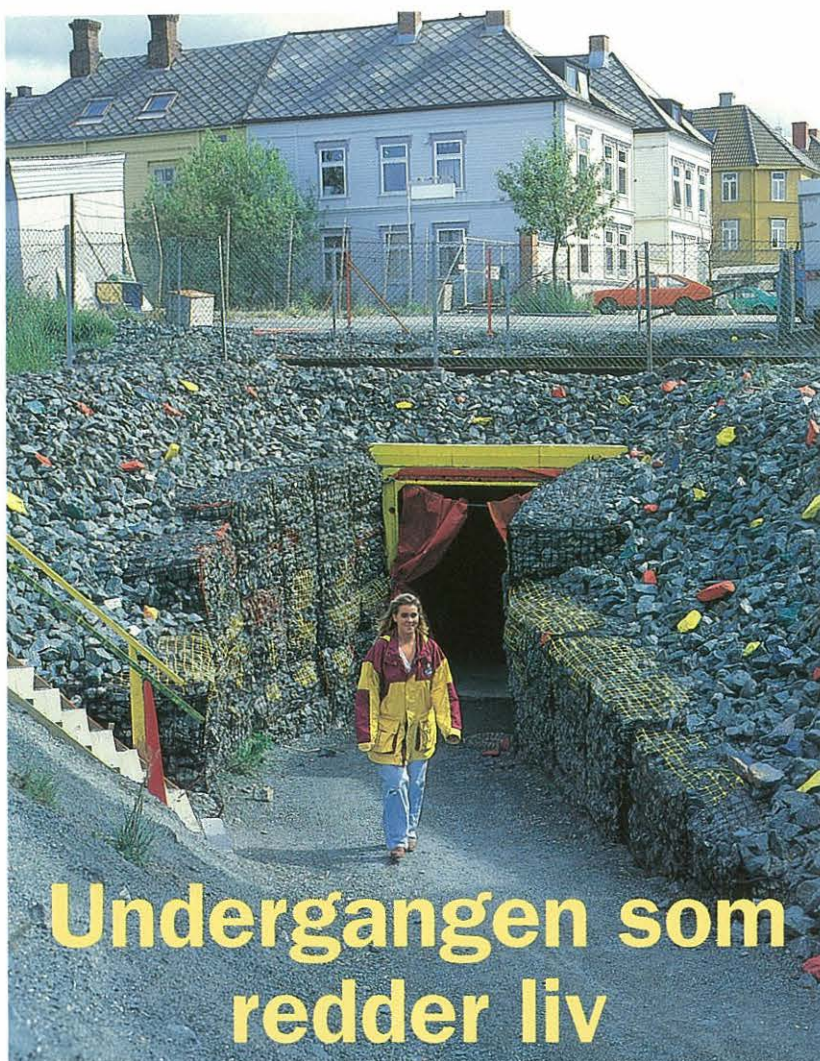
Bildet til høyre:
Kombinasjonen sykkel og kollektivtransport kan utvikles videre ved god tilrettelegging for sykkelistene, blant annet sykkelparkering ved busstasjon og holdeplasser.

To underganger

Den ene vakker, den andre viktig – eller omvendt?

Jernbanen skiller bydeler – i Trondheim som i Oslo; Svart-La'moen fra Lademoen og store deler av Gamlebyen fra Grønland og Tøyenområdet. I Oslo har det «alltid» vært en undergang under jernbanen ved Harald Hårdrådes plass, men den var så utrivelig at folk kviet seg for å bruke den. I Trondheim har undergang vært diskutert i over 100 år. Imens har både barn og voksne krysset jernbanen daglig – en mann mistet nylig livet. Sysselsettingsmidler er blitt brukt til å sette istand disse undergangene.

Undergangen som redder liv

Det gamle arbeiderstrøket Svart-La'moen ligger mellom jernbanen og havna. Saneringsstemplet har ligget på bydelen siden krigen. Mangel på vedlikehold og forfall er deretter.

Men det bor folk på Svart-La'moen, både unge og gamle, de som resignerte for flere tiår siden og unge folk som kjemper for bydelens fortsatte eksistens.

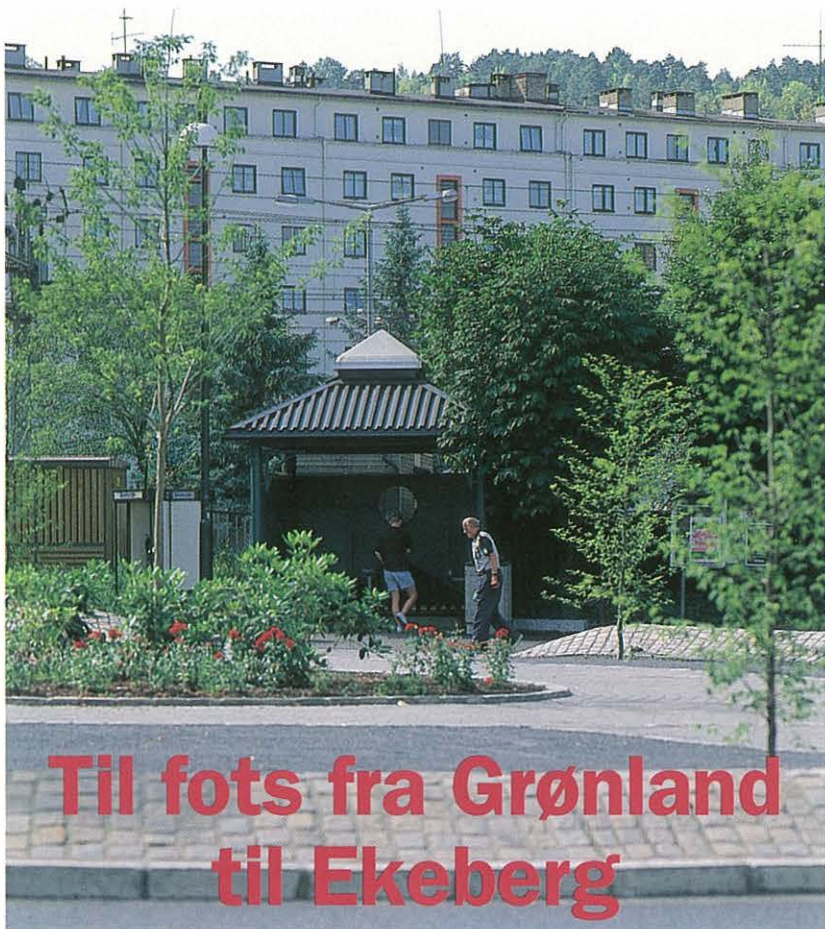
Jernbanen har hindret folk fra Svart-La'moen å komme i kontakt med resten av bydelen, med butikker, post, bank og annen service.

Den nye undergangen er provisorisk og ser også slik ut. Men den gjør dagliglivet mye enklere for folket på Svart-La'moen. Unger fra barnekonstskolen på Lade har frisket den opp i sterke farger.

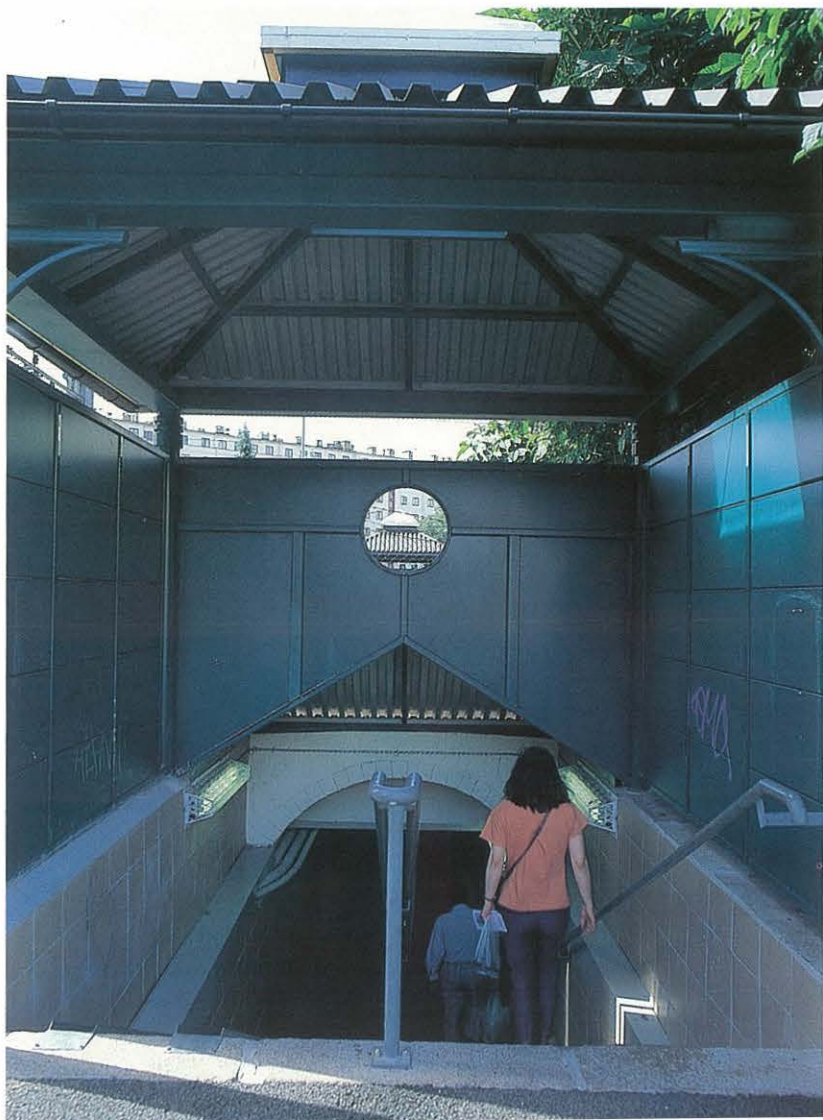

Adresseavisen for 100 år siden: «På Hlademoen er det bleven en almindelig Skik for udenvidere at klyve over Indhegningen og vandre over Jernbanelinien. Det kan vel mangen Gang være letvintere end at gaa til nærmeste Grind, men noget kostbart vil det falde, da 22 Personer nu er anmeldte derfor og selvfølgelig vil blive mulktrede».

Undergangen før ombygging.

Til fots fra Grønland til Ekeberg

Jernbanen går parallelt med Schweigaardsgate gjennom bydelen Gamle Oslo. Sammen har de dannet en effektiv trafikkbarriere. Schweigaardsgate er nå opparbeidet til miljøgate og undergangen ved Harald Hårdrådes plass betyr fotgjengerkontakt med områdene på den andre siden av jernbanen og Ekeberg. Den gamle undergangen var «et illeluktende hull i bakken». Nå er den flislagt og har fått god belysning og adkomstene er blitt spennede paviljonger som klart markerer nedgange- ne på begge sider av banen.

Tilf

Å forandre en skolegård

Av Berit Morland og Roar Øhlender (foto)

«**D**u kunne bare sparke fotball her i denne skolegården før», sier ei jente i sjette klasse. Jeg sitter i biblioteket, i tredje etasje i en av bygningene på Hommelvik skole. Rundt meg er skolens elevråd på plass, med representanter fra 2. til 6.klasse. Og det vi snakker om, er hvordan en skolegård som likner en asfaltørken kunne forandre seg til det jeg så da jeg kom hit: Plasser av ulik størrelse, kantet med tribuner og benker, voller og tynne, nyplanta trær. «Vi skal ha dugnad i morra, de trærne som står der nå er klassetrærne. Hver klasse har plantet sitt eget tre. I morra skal vi plante 270 busker. Du skulle kommet imorra». Hvordan kan sånt skje?

Å bestemme seg for å gjøre noe
«Det er flere år siden dette starta», sier Eli Brøseth, som er lærer ved skolen og ansvarlig for elevrådet. «Denne skolegården var akkurat det elevene sier, en plass der du ikke kunne gjøre noe annet enn å sparke fotball. Vi bestemte oss for å gjøre noe med det. Og det vi gjorde, var å spare penger – og å samle inn ideer fra elevene sjøl om hvordan de ville ha skolegården sin». Pengene fikk de fra melkesalget og ved å spare ned på alle ekstraavgifter, for eksempel turer. I 1989 hadde de spart 10-15000 kroner. Da tok skolen kontakt med kommunen og ba om hjelp til å lage en plan for skoleplassen – ut fra ønskene til elevene.

«Men det året ramla Hommelvik inn i TON-prosjektet», sier Eli Brøseth. «Vi fikk som svar at hjelp skulle vi få, men vi måtte vente på det planlagte nybygget ved skolen. Så kom TON, og penger. I 1991. Da gikk alt nesten litt vel fort, men vi var kommet så langt med medvirkningen at vi heldigvis visste hvordan elevene ville ha det».

Nesten som i Syden

Hva vil unger med en skolegård?
«I våres klasse skrev vi at vi ville ha planter og benker å sitte på». «Vi ville ha plasser for andre ballspill, håndball, kurvball og kanonball». «Vi skrev at det skulle være skille mellom ballspill og noen

av benkene, sånn at de som ville sitte og prate sammen, ikke fikk en ball i hodet hele tida». «Vi ville at det skulle bli mer som i syden. Sånne hyggelige plasser å sitte, med parasoller og sånt».

Men ble det sånn, nesten som i syden?

«Ikke akkurat sånn, men det ble sånn som vi ville».

Vi går ut. Ballplassen er der, det mangler ennå oppmerking i ulike farger for spill som håndball og kurvball, får jeg høre. De har tenkt å ha lister der klassene kan tegne seg for eksempel for å spille kurvball i storefri på fredag, men det har ikke kommet i gang enda.

Langs hele banen går solide tretribuner, et sted å se på kamper, å heie – eller å slappe av.

«Vi bruker å ligge og sole oss her», sier de største jentene og demonstrerer.

Bak tribunen er sittebenker omgitt av jordvoller med trær på – klassesetrærne. Foran det nyeste bygget en tilsvarende, liten ballplass med tribune.

I motsatt hjørne lekestativer for de minste ungene. «Det er artig å se hvordan ting blir tatt i bruk», sier Eli Brøseth. «Den første dagen vi hadde lekestativene, klatret elevene opp og la seg i tauflettingen som er beregna på armgang og slikt. De brukte den rett og slett som hengekøye!» Jeg spør igjen om det er blitt sånn som de har ønsket seg. Ja. De er fornøyd. Men ferdige er de ikke.

«Der borte bak lekestativene har vi lagt opp en voll. Der skal vi ha et slags amfi, hvor hele skolen kan samles og rockeband kan ha konserter og slikt. Og klassen vår har ønska seg benker foran inngangen vi bruker. Og så skal vi ha ny skoleport – en portal.

«De siste detaljtegningene har ikke elevene hatt innflytelse på», sier Eli Brøseth. Men de har tegnet skisser over hvor for eksempel trær skal plantes og hvor ballplassene skal ligge. De fleste nikker når jeg spør om de kan kjenne igjen planene sine og det ferdige resultatet. Ja. De mener virkelig at de har vært med og laget skolen sin finere. Og så demonstrerer de kurvballbanen og klatrestativet.

Med flaggene rett ut

Nede på Prix er en del av TON-prosjektet satt ut i livet: Informasjonen. På en stand inne i butikken står plansjer over hvordan «Fjæra» kommer til å se ut i framtida, Hommelviks sandstrand. På andre plansjer

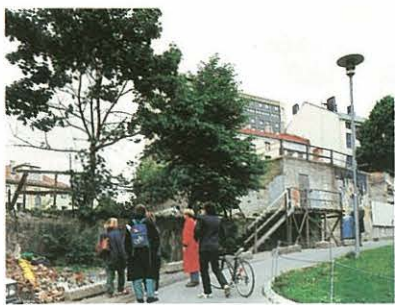
er elevenes forslag til ny skoleport utstilt – med konkrete anvisninger. Ett av dem kan illustrere troen på hva man kan få til ved Hommelvik skole i framtida. Portalen skal være i tre, det er anvist dekorasjoner i rosemaling. På toppen er portalen prydet med en mengde flagg. Anvisningen lyder: Flaggene skal ikke henge ned men stå rett ut. *miljø*

«Arealer og anlegg som skal brukes av barn og unge skal være sikret mot forurensning, støy, trafikkfare og annen helsefare.

I nærmiljøet skal det finnes arealer hvor barn kan utfolde seg og skape sitt eget lekemiljø. Dette forutsetter blant annet at arealene er store nok og egner seg for lek og opphold, at de gir mulighet for ulike typer lek på ulike årstider og at de kan brukes av ulike aldersgrupper og gir mulighet for samhandling mellom barn, unge og voksne.

Fra Rikspolitiske retningslinjer for å ivareta barn og unges interesser i planleggingen.

Gårdsrom og park for lek i byen

Gårdsrommet i Gamle Oslo ligger inntil en rivningstomt som delvis har vært brukt til parkering. I gården bor både barnefamilier og eldre, folk av flere nasjonaliteter. De dårlige lekemulighetene og de utrivelige omgivelsene ble sett på som en av årsakene til at det oppsto kon-

flikter mellom generasjonene og mellom nordmenn og innvandrere.

Syssettingsmidler ble brukt til å sette istand gårdsrommet og et fellesrom. Samtidig opparbeidet kommunens parketat rivningstomta til grøntareal og lekeplass. **Trilife**

Samlingssted i nærmiljøet, Lilleby skole

Lilleby skole fra 1911 ruver stor og monumental i den gamle bydelen Lademoen i Trondheim, bare et steinkast fra den like majestetiske Lademoen skole fra den samme tidsperioden. Skolene vitner om en tid da bydelen med sine leiegårder og enkle trehus var

en sterkt befolket arbeiderbydel og lærdom ble tatt med stort alvor.

Idag er Lademoen skole nedlagt og elevtallet på Lilleby er så lite at bygningene i tillegg til skole får plass til barne-

hage, aktivitetssenter med kafè og flere kontorer.

Skolen er et viktig samlingspunkt for barn og barnefamilier i en bydel som er spesielt hardt rammet av kraftig gjennomgangstrafikk, forfall og fraflytting. Skolegården representerer et verdifullt areal i en tett utnyttet bydel. Men den har ligget øde og uopparbeidet som skolegårder flest og vært lite egnet til variert lek og utfoldelse.

Sammen med elever, lærere og foreldre er det utarbeidet planer for å opparbeide skolegården. Den skal dekke behovet for skolegård, lekeplass for barnehagen og for nærmiljøet. Noe av dette er gjennomført ved hjelp av miljøby- og sysselsettingsbevilgningen – arbeidet er kommet godt i gang. *miljø*

Bildet over:
Ett av elevenes forslag til modell for utbedring av skolegården.

Bildet under t.v.:
Skolegården før utbedring.
Uthuset til høyre er nå blitt byggelekeclass.

Nedslitte lekeplasser i barnehager blir fornyet

Nedslitte leker fra flere barnehager er reparert og pusset opp på verkstedet til Gamle Oslo service-sentral. De er satt ut igjen til stor glede for ungene.

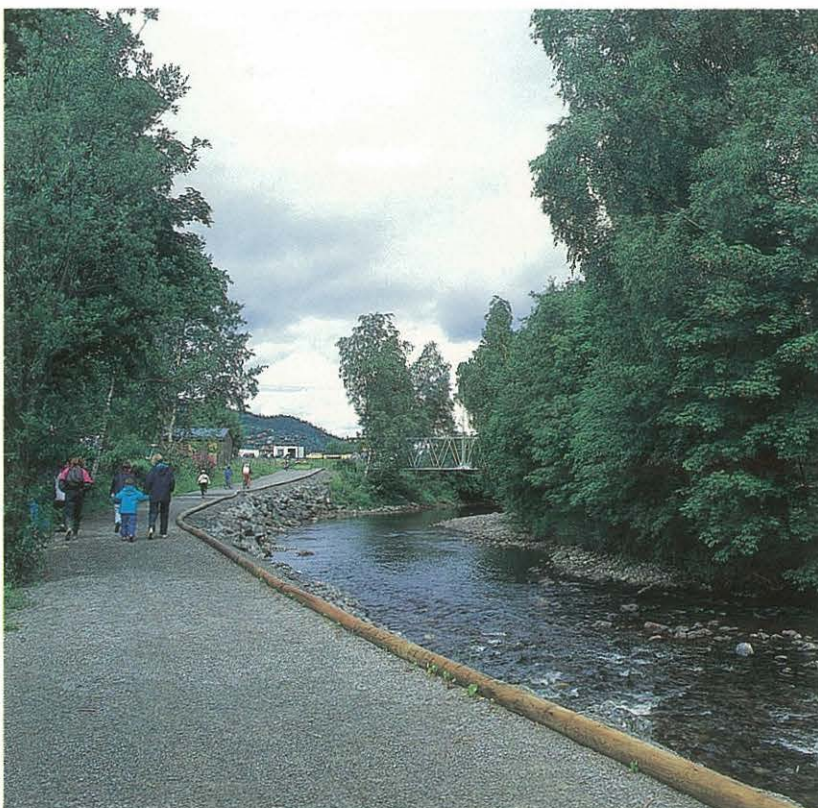
Arbeid blant barn og for barn er en trivelig og særlig meningsfylt sysselsetting. En gjeng fra Gamle Oslo servicesentral er her igang med å forbedre lekeplassen i Jordal barnehage.

Å få øynene opp

Av Bert Morland

En tur i Hommelvik er en tur blant TON – prosjekter en forsommerdag i 1992. På hjørnet ved Johan Nygaardsvoldsgate er anleggsmaskiner i sving, ny kantlinje for fortau er under bygging. Langs elva Homla går den nye elvepromenaden, jeg følger den og møter en frossen skoleklasse på vei fra badeplassen i duskregnet og et par guttunger med fiskestang oppe i selve kulpen. Ved kirkegården holder et par mann på med porten i et helt nytt tregjerde. Og nede ved den tidligere hovedveien mellom Stjørdal og Trondheim, der bussholdeplassen ligger, er det blomsterkasser og hvilebenk i kraftig «TON-design», de samme jeg har sett oppe på skolen. «Er Hommelvik blitt et sted der alt folket driver med forbedringer»? – jeg spør Alf Haugnes, kommuneansatt i TON-prosjektet. «Jeg tror vi er flinke til å få til medvirkning. Men det viktigste som har skjedd til nå, tror jeg har skjedd med politikerne. Utomhusarbeidene, grøntanleggene, avslutningene på byggeoppgavene blir ofte skåret vekk med økonomiske argumenter. Nå har politikerne sett at viktige resultater kan oppnås uten alt for store investeringer – det blir ikke så vanlig å skjære ned på utomhusarbeidene i framtida. Det tror jeg er det viktigste resultatet av TON-prosjektet». **1992**

Faglærte og ufaglærte i meningsfylt sysselsetting

Asplan Analyse ved May Britt Sundt Magelsen og Thomas Gimse har studert sysselsettingsvirkningen av miljøby- og sysselsettings tiltakene. De finner at miljøbyprosjekter har høy sysselsettingseffekt, gir rask sysselsettingsvirkning og arbeid til ufaglærte. De skaper et marked for nye produkter og behov for ferdigheter og kompetanseutvikling.

Over nitti årsverk

Fra Miljøverndepartementet ble det bevilget 32 millioner kroner til miljøby- og sysselsettingsprosjektene i 1991. I tillegg ble det

brukt 4 millioner av Arbeid for trygd-midler.

Over 300 personer, hvorav 185 tidligere arbeidsledige, har hatt arbeid gjennom prosjektene. Det har vært utført 1115 månedsverk, 215 av disse er ringvirkninger. Dette tilsvarer i alt vel 90 årsverk. Hvert årsverk har en gjennomsnittlig kostnad på kr. 400 000. Til sammenligning er kostnaden for vegbyggingsprosjekter kr. 525 000 pr. årsverk og for investering i jernbanebygging kr. 435 000 pr. årsverk. (Konsumvirkningene i prosjektene er holdt utenfor.) Det vil si at Miljøbyprosjektene har hatt 25% større sysselsettingseffekt enn vegbyggingsprosjektene og

i overkant av hva jernbanebygging gir.

Sysselsettingsvirkningen varierer

Det har imidlertid vært stor variasjon i sysselsettingseffekten i ulike typer prosjekter.

Dette skyldes blant annet at miljøeffekt og sysselsettingseffekt var sidestilt ved utvelgelsen av prosjekter. Det er store forskjeller fra de svært arbeidsintensive prosjektene der de fleste pengene går til lønn og man får en direkte sysselsettingsvirkning, og til de investeringsintensive prosjektene med større material- og maskinkostnader der sysselsettingen i stor grad kommer som ringvirkninger.

Rask sysselsetting

Forutsatt at det brukes norske produkter, redskap og materialer, vil forskjellen i sysselsettingsevne på de arbeidsintensive og de investeringsintensive prosjektene bli mindre på lengre sikt. Men de arbeidsintensive prosjektene gir en mye raskere sysselsettingseffekt. En får umiddelbare virkninger og målbare tall for nedgang i arbeidsledigheten.

Variasjonene avhenger også av om det har vært et samarbeid med Arbeid for Trygd-ordningen eller ikke. Bruk av AFT-midler har gitt lave lønnskostnader og dermed mye sysselsetting for pengene.

Arbeid til ufaglærte

Vedlikehold, rydding og reparasjoner er arbeidsoppgaver som egner seg for ufaglærte, for unge og andre som har lett for å falle utenfor arbeidsmarkedet. I Gamle Oslo sank f.eks. antall sosialhjelpsmottakere mellom 18 og 25 år fra 25% til 10 % i tiltaksperioden.

Behov for ferdigheter og nye produkter

Miljøby- og sysselsettingsprosjektet viser også et behov for

spesielle produkter og for ferdigheter som har vært i ferd med å dø ut. Opplæring og kurs i etterspurte håndverksferdigheter, f.eks. skiferlegging, er én virkning av miljøbysatsing. Leveransevolumet for produkter, alle miljøby- og sysselsettingsprosjektene medregnet, er imidlertid ikke stort nok til å skape marked for nye produkter og nye langsiktige arbeidsplasser. Men dersom det blir en bred satsing på forbedring av nærmiljø og bymiljø i de vel 400 kommunene i Norge, vil det på lengre sikt kunne skape et betydelig marked for forskjellige miljøprodukter.

Organiseringen av tiltakene er viktig for sysselsettingen

Miljøby- og sysselsettingsprosjektet 1991 skulle gjennomføres på svært kort tid. Det var ca. åtte måneder fra kommunene første gang fikk høre at de kanskje kunne få tildelt sysselsettingsmidler til miljøbyprosjekter og til anleggene skulle stå ferdig ved utgangen av året. Det var bare seks måneder fra de fikk tilsagn om tilskott til tiltakene skulle stå ferdige.

Alle prosjektkommunene var i gang med å planlegge miljøforbedringer. De fleste kommunene hadde, eller var i gang med å få, en tverretattlig prosjektorganisering og nært samarbeid mellom administrasjon og politikere. Men kommunene var ikke kommet like langt i planleggingen og hadde forskjellige erfaringer med samarbeid fra før.

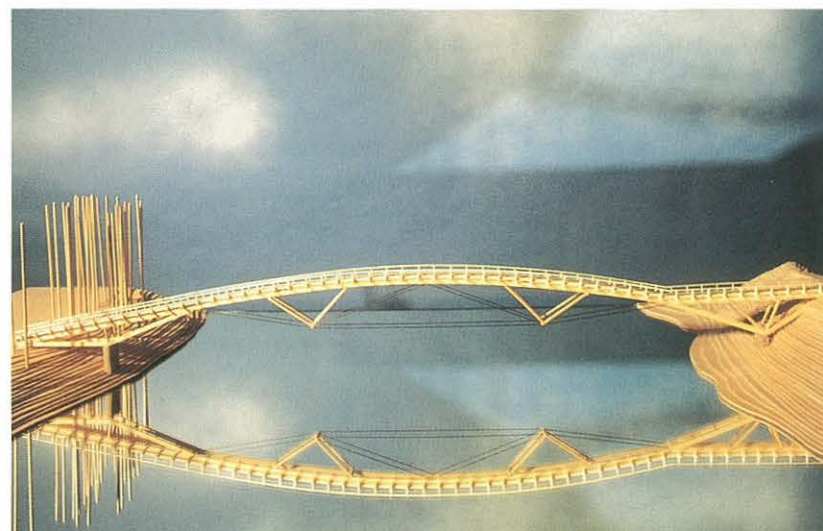
Tildeling av sysselsettingsmidler og kravet om en rask gjennomføring har framskyndet organisering og planlegging i alle kommunene. Det har skapt nye organisasjonsformer i arbeidet med å få arbeidsledige inn i nyttig, praktisk og kompetansegivende virksomhet, noe blant annet service-sentralen i Gamle Oslo er et eksempel på. Kommunene har fått nye og viktige erfa-

ringer slik at de kan være offensive og mer effektive i bruk av offentlige budsjetter og offentlige oppgaver i kampen mot arbeidsløsheten. For det blir hevdet at en kunne fått større umiddelbar sysselsettingsvirkning ut av prosjektene dersom det hadde vært lengre tid både til planlegging og gjennomføring. Arbeidet kunne da blitt lagt bedre til rette, for eksempel med tanke på ennå større bruk av arbeidsledige og ufaglært arbeidskraft.

Kontinuitet er viktig for sysselsettingen

En bedre organisering fra starten og en større kontinuitet i tilføring av midler slik at utviklingen kan forutsis fra et år til et annet, vil gi bedre sysselsettingseffekt rent tallmessig og en adskillig bedre arbeids- og livssituasjon for de arbeidsledige som engasjeres.

Miljø

Bildet foregående side: Brosteinslegging var en utdøende ferdighet, men flere og flere lærer kunsten.

Bildet øverst: Rydding av kratt, fint arbeid for unge og ufaglærte.

Bildet ovenfor: Gangbro over Storelva i Hønefoss. Ny konstruksjon med tanke på å utvikle en «typebro» til gang-/sykkelveger.

Bildet til høyre: Skiltproduksjon. En av flere nye småprodukter i Kjølvannet til miljøbyen.

Menighetshuset ga fagopplæring

I det gamle Lademoen menighetshus dumpet vi rett opp i avskjedslunsj for arbeidsgjengen som har satt huset istand. Svein, Trygve, Per, Jon, Dag og Jan Erik har arbeidet sammen i flere måneder og sett huset forvandle seg som en Fugl Føniks.

«Da jeg så bygget første gang i september i fjor så jeg mørkt

på det ,» sa Trygve. «Kikka opp på ei falleferdig rønne. Gras i hoftehøyde, gjenspikra vinduer og høl i muren. Det var to triste måneder med riving og rydding. Trodde aldri det kunne bli hus av noe sånt. Men nå er det bittert å måtte slutte før det er helt ferdig. Gamle folk som har gått på søndagsskole her, kommer for å se. Det kunne vært artig å få være med på

slutten, få med seg kremen. I stedet kommer to nye inn og skal fullføre jobben. «

Gutta rundt bordet har vært en sammensveiset arbeidsgjeng. En murer, en snekker, en blikkenslager, en sjømann og et par andre med variert yrkespraksis har arbeidet sammen gjennom en høst, vinter og vår og sett det gamle verne-

verdige huset forvandle seg fra en nedslitt rønne til et «stilig» bygg i rosa og grått. En gøy og arbeidsglad gjeng som gjerne skulle sett jobben fullført. Men de har nå gått ut sine 80 uker med Arbeid for trygd og har dermed definitivt ikke rett til mer arbeid.

Trygve forteller at han hadde vært arbeidsledig i to år etter militærtjenesten. To år med strøjobber, kurs og ren ledighet. Alle de andre har også vært langtidsledige og vet hva det vil si. Ingen ønsker seg tilbake dit, men de er raus nok til å unne andre ledige en periode i jobb.

Stemningen rundt bordet er langt fra dyster. Gutta bobler over av galgenhumor. De har hatt en fin tid, lært mye og føler seg bedre rustet til å få nye jobber. De har jobbet svært så allsidig. Og så har de lært skifertekking, en utdøende ferdighet som kan bli etterspurt når flere av de gamle Trondheimshusa skal settes istand. Hele det gamle skifertaket på menighetshuset ble skiftet ut med ny Alta-skifer. Leverandøren skaffet en fagperson og det ble arrangert kurs i skiferlegging. Halve taket la de sjøl, uten tilsyn. Nå kan de legge skifer, har fått en spesialkvalifikasjon gjennom prosjektet som er god å ta med seg.

Prosjektet er administrert av kommunens avdeling for byfornyelse. Arbeidet er delvis utført på entrepris, delvis av sysselsatte gjennom Arbeid for trygd. Opplæring i skiferlegging ble arrangert som AMO-kurs. De sysselsatte ble valgt ut av ledigmeldte i kommunen gjennom intervjuer. Byggets arkitekt har stått for arbeidsledelsen. Han har møtt opp hver morgen og gjennomgått dagens arbeidsoppgaver.

Bildet foregående side:
Avslutningslunsj for arbeidsgjengen i Lademoen menighetshus. Arkitekten, boligsjefen og representant for byutviklingsavdelingen i kommunen deltok og takket for innsatsen.

Bildet øverst:
Legging av skifertak på Lademoen menighetshus

Bildet nederst:
Arbeidsgjengen utenfor menighetshuset

Arbeidsledige tar fatt på uløste arbeidsoppgaver i Gamle Oslo

Gamle Oslo Service-sentral er opprettet for å betjene borettslagene til Ungdommens Selvbyggerlag i Grønland-Nedre Tøyen-området. I forbindelse med Miljøby- og sysselsettingsprosjektene ble det etablert et samarbeid med bydelsforvaltningen i Gamle Oslo om å administrere tidligere arbeidsledige til andre oppgaver i bydelen, først og fremst miljøby-prosjektene.

I Gamle Oslo Service-sentral er det skapt et godt arbeidsmiljø og det utføres mye nyttig og forefallende arbeid i bydelen. En gjeng som til enhver tid har bestått av ca. 20 arbeidsledige har jobbet på forskjellige prosjekter helt fra Miljøby- og sysselsettingsprosjektene ble startet opp i august 1991. De har ryddet kratt og søppel i Klosterenga og i Ekebergskrenten. De har ryddet papir, plast og

brukt sprøyter og vasket graffiti av veggene ved Grønland og Sentralbanestasjonen. Den gamle gråsteinsmuren rundt Botsfengslet er murt opp igjen. De har snekret lekehus til barnehager og gårdsrom og opparbeidet grøntområder.

Service-sentralen opererer som en ambulerende nærmiljø-tjeneste i bydelen. Både kommunen, bydelsadministrasjo-

nen og lokale organisasjoner og grupper kan få arbeidshjelp. For tida er Service-sentralen igang med å legge forholdene praktisk til rette for den nye skolefritidsordningen. Samtidig arbeider de med å sette istand de nedslitte lekeplassene til barnehagene i bydelen. Tøyen fritidsklubb som skal gjenåpnes og Bjørns aktivitetssenter for nærmiljøet i Gamlebyen har fått nytte godt av tjenesten. Også mange av de oppgavene som byantikvaren har i denne historiske bydelen løses av den fleksible arbeidsstokken.

Service-sentralens leder Ulf Gulbrandsen håper og tror at dette er starten på en permanent virksomhet i bydelen. Oppgavene er mange og en stor gruppe vil alltid ha problemer på et vanskelig arbeidsmarked, noen vil alltid «stille bakerst i køen» og trenge spesielle opplegg.

Etter at Miljøby- og sysselsettingsprosjektet 1991 ble avsluttet, har Service-sentralen fortsatt hatt en arbeidsstokk på 15–25 sysselsatte. De fleste har gått på Arbeid for trygd (AFT)-midler og 6 måneders kontrakter. De har fått timelønn som kommunalt ansatte, men bare arbeidet 4-dagers uke. Det har vært mulig å forlenge arbeidsavtalen noe, da det er små muligheter for å få annet nytt arbeid. De fleste går derfor ut i en ny periode med arbeidsledighet etter endt engasjement.

To ekstra personer er ansatt i Service-sentralens administrasjon som en følge av den utvidete virksomheten. Den ene er en av de tidligere sysselsatte som dermed har fått seg mer permanent jobb. Men Service-sentralenes hovedproblem, den usikre økonomien, tillater bare korttidskontrakter, så også dette er usikre arbeidsplasser.

Miljø

Samarbeid på tvers

Kravet om å få fram prosjekter svært raskt tvang fram et direkte og nært samarbeid mellom ulike etater i kommunene.

Under en befaring til Kristiansand snakket vi med med tre av de sentrale personene i planleggingen av Øvre Torg; overingeniør Asbjørn Grøvan hos teknisk direktør som var prosjektleder, landskapsarkitekt Kjellaug Eik representerte parketaten og fylkeskonservator Danckert Monrad-Krohn ivaretok kulturminnevernet (foto). De var alle med i en arbeidsgruppe som også hadde med folk fra byarkitekten og byplankontoret. Her er noen av deres synspunkter:

– Da vi i mai fikk vite at vi kanskje fikk penger, organiserte vi oss. Vi begynte så å si på «bar asfalt». Vi visste bare at

det lå gamle kuppelsteiner under asfaltdekket på store deler av torget.

– Da tilsagnene kom i juni, hadde vi etablert arbeidsgruppe og vedtatt styringsfunksjonen og var langt på veg med planleggingen.

– Et politisk prosjektutvalg fikk de nødvendige fullmakter til å ta alle avgjørelsene.

– Vi har hatt svært mange møter i arbeidsgruppa. En befaring til Danmark der alle så det samme og fikk felles referanse var viktig, inspirerende og direkte nyttig. Vi har brukt løsninger vi så der. Ble også kjent med og trygge på hverandre. Alle har kunnet komme ut med sine synspunkter og vi har klart å løse alt under marsjen.

– For det har vært interesse-motsetninger. Noen av oss satte bevaringsinteressen først. Andre var mest opptatt av gode og jevne gangbaner. Men

det var snarere ulik vektlegging enn konflikt, for alle visste og mente at begge hensyn skulle ivaretas.

– Vi tror vi har funnet fram til et kompromiss som alle er tilfreds med. Bevaring er blitt mulig nettopp fordi vi har lagt inn nye ledd som tilfredsstillende kravene til framkommelighet.

– Publikum og presse har vært svært interessert i prosjektet og vi har lagt vekt på god informasjon. **Miljø**

Miljøbyen Gamle Oslo fortsetter

I 1991 ble det bevilget 6,5 mill. kr. av sysselsettingsmidlene til nærmiljøtiltak i Gamle Oslo. Dette var alt fra opparbeidelse av grøntdrag, turveger og lekearealer til rene drifts- og vedlikeholdsoppgaver i bydelen.

Gamle Oslo med sine 17 000 innbyggere er sterkt miljøbelastet, spesielt på grunn av vegtrafikken. Mange boliger har understandard og bydelen sliter med støy, forurensing og en rekke helse- og sosialproblemer. Men bydelen har også betydelige ressurser, bl.a. med aktive beboerforeninger og Nordens største samling av middelalderruiner.

Miljøverndepartementet ønsker derfor å gå nærmere inn på de grunnleggende problemene i bydelen og har tatt initiativ til et bredt miljøprosjekt i samarbeid med Oslo kommune og Staten. Byggingen av Ekeberggtunnellen muliggjør bl.a. en omfattende trafikksanering.

Prosjektet har som formål å forbedre miljø og helse for befolkningen, skape nye arbeidsplasser og synliggjøre de verdier som ligger i kulturminnene, naturen og et levende bymiljø i bydelen. De nasjonale kulturminnene og middelalderruinene skal settes i stand og gjøres tilgjengelige for publikum.

Arbeidsoppgavene er foreløbig gruppert i følgende temagrupper:

- ◆ Trafikk, utearealer og grønnsstruktur
- ◆ Bolig, byfornyelse og nærmiljø
- ◆ Kultur, kulturminner og arealene på Sørenga.

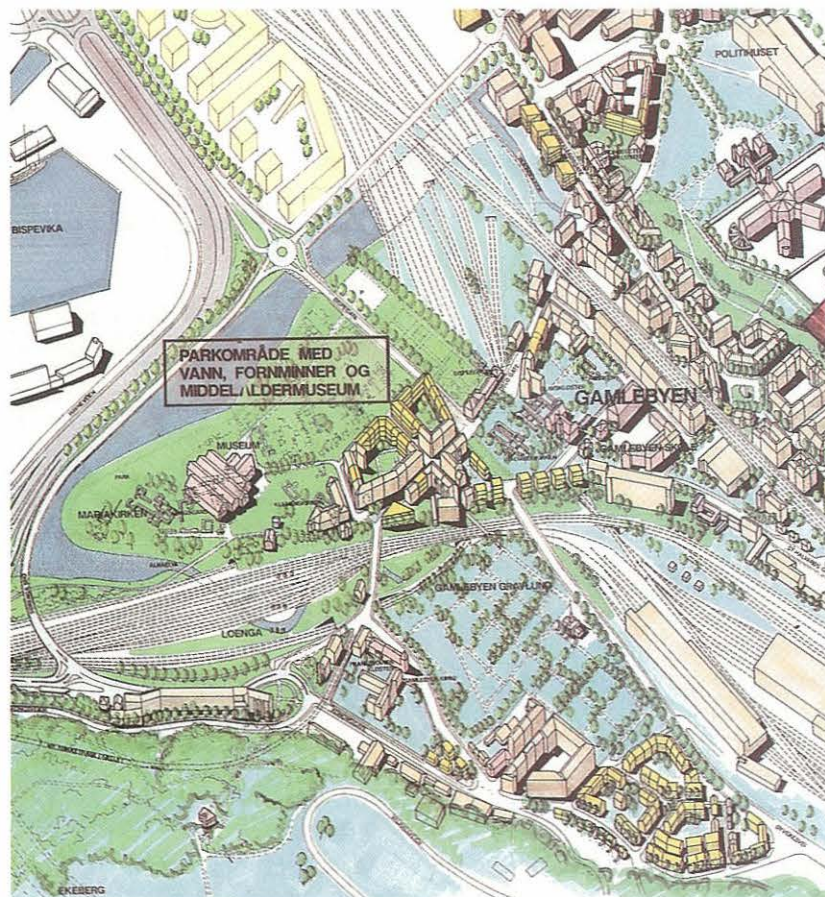
I arbeidet skal det legges stor vekt på å videreføre eksisterende kontakt og samarbeid med bydelen og beboerforeningene.

For 1992 er det bevilget ytterligere 3 mill. kr. i ekstraordinære sysselsettingsmidler som hovedsakelig skal benyttes i Gamle Oslo. Dette gir oss muligheten til å fortsette med synlige forbedringstiltak i bydelen i dag samtidig som de mere langsiktige forbedringstiltakene kan planlegges.

Ved siden av trafikksanering og opprusting av utemiljøet er det viktig å få fart på byfornyelsen. Gamle Oslo har fortsatt mange boliger med understan-

dard og do i gården. 20% av befolkningen i Gamle Oslo er innvandrere. Dette stiller prosjektet overfor helt spesielle og store utfordringer.

31. august 1992 gikk det formelle startskuddet for dette prosjektet. Det er nedsatt en politisk styringsgruppe på høyt nivå med representanter fra flere departementer og Oslo kommune, i tillegg til en faglig styringsgruppe og et faglig sekretariat. I første omgang skal det utarbeides et forprosjekt. Der skal en klargjøre eksisterende forhold, hovedmål og innsatsområder, økonomiske behov og nivåer på investeringene, samt en skisse til organisering og framdrift i selve prosjektet. **Tilfj**

Prosjekter

Hokksund

Rådhusplassen

Opparbeidelse til ny storstue i Hokksund sentrum, knyttet til MPG-prosjekt.

Øvre Eiker Rådhus

Planer for åpning av Rådhusets publikumsfunksjoner mot Rådhusplassen .

«Alt-i-ett-hus»

Rehabilitering av sentralt beliggende sveitserhus til aktivitetshus.

«Arbeider'n»

Ombygging av klassisk funksjonalistisk bygning, blant annet til ungdomsklubb.

Hokksund barneskole

Parallelloppdrag for utvidelse av barneskolen til flerbrukshus i nærmiljøet.

Istandsetting av lekeplasser

Som ledd i arbeid med å rydde opp i og forskjønne grønne lunger.

Hønefoss

Livbanen og Søndre park

Regulert friareal brukt til parkering omgjøres til balløkke og til del av ny adkomst til byparken.

St. Hans-haugen

Restaurering av gammel bypark.

Ullevål skole

Skolegårdsopparbeiding etter idékonkurranse.

Gang-sykkelveg under Oslo-vegen

Opparbeiding som gir planskilt forbindelse under riksvegen og forbinder idrettspark med vestlige bydeler.

Rydding langs elvebredd

Sjøpøl er fjernet og kratt og buskas ryddet langs elvebredd og framtidig gang-sykkelveg.

Gangbro over Storelva

Pilotprosjekt for å utvikle lette broer basert på trekonstruksjoner for lange spenn. Tegninger og modell.

Trondheim

Lilleby skolegård og byggelekeplass

Opparbeiding av skolegård til lekeplass for skole, barnehage og nærmiljøet.

Lademoen menighetshus

Restaurering av bygg i gammel trehusbebyggelse til bydelshus.

Jernbaneundergang

Enkel undergang binder sammen Øvre og Nedre Lademoen.

Friområder langs Stokkanbekken

Rydding av kratt og istandsetting av gangstier langs bekkefar.

Brundalen skolegård

Klimaskjerming og bedring av lekemulighetene.

Hommelvik

Hommelvik barnehage

Utvidelse og istandsetting av lekeplass.

Møblering av uterom

Benker og blomsterkasser snekret av sysselsatte og utplassert i sentrum.

Hommelvik barneskole

Skolegård opparbeidet etter en planleggingsprosess med omfattende medvirkning fra elevene.

Hommelvik ungdomsskole

Første fase i standardforbedring av skolegård.

Friområde langs Homla

Turveg med fiskeplasser tilgjengelig for rullestolsbrukere er anlagt på spillvannsledning.

Reidar Jenssens gate

Opparbeiding av ny vegstrekning for å lede trafikken vekk fra barneskole og barnehage.

Miljøtiltak i Johan Nygaardsvoldgate/Nessvegen

Oppsetting av gjerder som første skritt for å bygge sentrumsgater om til Miljøgater.

Stedsanalyse

Samarbeid med arkitektstuderenter ved NTH.

Tønsberg/Nøtterøy

Parkeringsanlegg for sykkel

Oppsetting av sykkelstativer for låsing og værbeskyttelse i parkeringsanlegg.

Gang-/sykkelveg og strandpromenade

Knytter distriktets viktigste badeplass til det overordnede sykkelvegnettet.

Informasjonsprosjekt - Veierland

Informasjon og opplegg for sykkelturner på bilfri øy.

SEFRAK-registrering

Registrering av kulturminne

Sandnes

Sykkelveg A1

Merking, skilting og opprusting av hovedsykkelveg.

Sykkelparkering

Overbygde og åpne parkeringsplasser til 100 sykler.

Tur-/sykkelveg

Forbedre /opparbeide eksisterende skogsbilveg i friluftsområde.

Gamle Oslo

Områdevaktmestre

Etablering av en arbeidspatrolje med sysselsatte knyttet til Gamle Oslo Service-sentral.

Klosterenga

Rydding av kratt, riving av skur og gjerder samt bygging av gangveger med belysning i grøntdrag.

Mur Oslo kretsfengsel

Forblending av betongmur med natursteinen fra gammel mur.

Jenssens hage

Opparbeidelse av gårdsrom og fellesareal.

Borggata

Opparbeidelse av gårdsrom og fellesrom.

Gangbro Vålerenga

Oppussing av forfallen gangbro.

Vålerenga park

Istandsetting av lekeutstyr.

Grønland 28

Bygging av mindre restaurantkjøkken i verneverdig bydels- hus.

Forparti Kampen bydelshus

Opparbeiding av bydelshusets inngangsparti.

Utearealer i 12 barnehager

Små og nedslitte utearealer og ødelagt lekeutstyr i barnehager er blitt fornyet.

Jernbaneundergang Harald Hård- rådes plass

Ombygging av en lite tiltalende jernbaneundergang.

Fasadeoppussing

Delfinansiering av fasadeoppussing mot Harald Hård- rådes plass.

Turveg Ekebergskrenten

Istandsetting av gammel tur- veg.

Rydde og graffitipatrulje

Unge arbeidsledige engasjert til rydding og rengjøring på offentlige områder.

Slurpen

Ferdigstilling av bydelshus i nabobydel.

Barn og unge ut i marka

Miljøtiltak for aldersgruppen 14-18 år.

Rusmiddelkonferanse

Bergen

Solheimsvannet

Ny gang-/sykkelveg og oppar- beidelse av leke- og oppholds- plasser langs Solheimsvannet

Kristiansborgvannet

Ny gang-/sykkelveg på øst- og vestsida av Kristiansborgvannet

Kanalveien sykkelsti

Fortau til sykkelsti

Nyhaugstien

Skanseparken

Rundemannen

Fjellveien

Opprusting av eksisterende turveger.

Ren Bergen

Opprydding, feiing i Bergens- dalen

Vågsbunnen

Registreringsarbeid.

Kristiansand

Øvre Torg

Steinsetting av torget, gammel og ny stein.

Porter til Posebyen

Steinsetting og innsnevring av innkjørsel til det gamle bolig- området.

Elvepromenade langs Otra

Fullføring av gang-/sykkelveg.

Lillehammer

Gang-sykkelveg Blåbærstien-

Ringvegsgutua

En bit av den sammenhengen- de sykkelvegen fra sentrum til Stampesletta opparbeides.

Utbedring av 10 sentrumskryss

Tilrettelegging for syklist og rullestolsbrukere.

Miljøtema er utgitt av
Miljøverndepartementet i
oktober 1992.

Dette nummeret er utarbeidet av
Miljøbysekretariatet ved
Ragnhild Haug.

Følgende personer er knyttet til
Miljøbysekretariatet:
Rådgiver Kjell Spigseth,
siv.ark. Sidsel Andersen,
siv.ark. Johan-Ditlef Martens.

Dessuten er Ragnhild Haug
engasjert til informasjonsoppgaver,
Ola Bettum og Gustav Nielsen som
rådgivere henholdsvis for TON- og
sykkkelbyprosjektet.

Foto: Terje Forseth har tatt de
fleste fotografiene.

Lay out: Marit Sommers.

Opplag: 20 000

Ettertrykk: Tillatelse til bruk av
artikler gis fra Miljøverndeparte-
mentet og artikkelforfatter.

Trykt på papir uten bruk av klor.

Flere eksemplarer av dette heftet kan bestilles fra:

**Statens forurensningstilsyn (SFT)
Strømsvn.96, Postboks 8100 Dep.
0032 OSLO**

**Tlf. (02)57 34 00 - Telefax (02) 67 67 06
T-924 * ISSN 0801-2768**